

Горнай улуунун Октябрьскай нэһилиэгин «Айылгы» оҕо саада

**Бэйэ уопутун тарбаты
Байанай ыйыгар анаан ытыллыбыт нэдиэлэ сценарийа
Иитээччигэ көмө хомуурунньук**

Бэлэмнээтэ: «Айылгы» оҕо саадын
үрдүк категориялаах улахан бөлөх иитээччитэ
Яковлева Мария Прокопьевна

Бэйэ уопутун тарбаты
Байанай ыйыгар аналлаах иитээчи нэдиэлэтээ5и улэтин сырдаты

Сыала: өбүгэ үгэһин утумнаабын; тулалыыр эйгэни ханаты; сизэри- майгыны сайыннары; о5о сайдар эйгэтин ханаты; терепуту кытары биир ситимнээхтик улэлээбин; толкуйдуур дьобуру сайыннары; кыылы-суелу, айыл5аны харыстыырга иитии; о5о ис туруга бе5е, бигэ ата5ар тирэхтээх буолуутун, омугун тылын еун, сизэрин-туомун билэ улаатарыгар иитии-уерэтии.

Иһинээбитэ:

1. Сэтинньи – Байанай ыйа. Билиһиннэри.
2. Сайыннарар эйгэни тэрийии «Булчут муннуга»;
3. Аһаҕас дьарык сценарийа экология, чинчийэр улэ, «Ойуур оскуолата»
4. Байанай ыйфгар аналлаах сыбыарылар (викторина, тьяабырыннар, өс-хоһооннор).

1. **Сэтинньи – Байанай ыйа. Билиһиннэри.** (Сэтинньи ый туьунан о5о тугу билиэхтээ5ий?)

Байанай

Саха Айыыта дуоспурун
Сырдык, нуьэр санаалаах.
Арай Байанай дьоннуну,
Атын айыы майгылаах.

Байанай сурдээх уерунньэн,
Булчут курдук кийиргэс.
Булкун хаьан да мыыныма
Мыынньык дьонно еьургэс.

Кыра да бултан уерэннин,
Куе-дьаа ал5аа уоккун
Байанай аатын ааттааннын
Арбаа баайа холуьун.

Оччо5о ол Баай Барыылаах
Баарын суо5ун тосхойуо,
Уурэн- туруйэн абалан
Эн кэнтиккэр охторуо.

С.П. Данилов

Сэтинньи ый аһа элбэбинэн уратыланар. Кыһын кэлиитэ идэһэлэнэллэр, мунхалыыллар, тайахтыыллар, мас көтөрдүүллэр. Бу ас-үөл элбэх кэмигэр уруулар буолаллар, малааһыннар тэриллэллэр. Сэтинньи- кыһынны ый. Сэтинньигэ кыһын хайдах буоларын, саас хойутуурун дуу, эрдэлиирин дуу быһаараллар. Сэтинньи- Байанай ыйа. Байанай диэн- тыа, ойуур, көтөр-сүүрэр танарата. Байанайы биһиги өбүгэлэрбит олус үөрүнньэн, кэһии биэрэр курдук саныыллара. Ону булду-алды кытары сибээстииллэр. Сахалар Байанайы бэрт былыргыттан ытыктыыллар.

Булчут киһи сиэри-туому тутуһуохтаах. Онон кини Байанайы убаастырын, ытыктырын көрдөрөр. Сиргэ- уокка учугэй сыһыаннаах киһиэхэ айылҕа бэйэтэ көрөн булдуттан бэрсэр. Бэрт былыргыттан булчут ойуурга тыаһы-ууһу таһаарбахха, бөбү- сыһы ыспахха аа дьуо сылдыра. Аҕа саастаах киһиттэн булт кистэлэннэригэр эдэрдэр үөрэнэллэрэ, сүбэтин аматын ылаллара. Ол курдук ойуурга сатаан сылдыы, бултааһын үгэстэрэ салҕанан утумнанан үүнэр көлүөнэбэ тийэ барыахтаах. Мээнэбэ этиллибэтэх өс хоһооно баар: “Кырдыаҕаһы хааһахха сүгэ сылдьан сүбэлэт” диэн. Айылҕаны харыстыыр, ытыктыыр ол биһиги ытык иэспит буоларын оҕоҕо кыра эрдэбиттэн кэпсэниллиэхтээх. Булчут киһи булугас өйдөөх, түргэн тарҕан сатабыллаах сырыылаах буолуохтаах. Уоту сатаан оттунуохтаах, сиэри-туому тутуһуохтаах. Оҕону уоту ытыктаа- диэн үөрэтии. Былыыр-былыр Үрүн Айыы олорбута эбитэ үһү. Кини кыра уолун Аан Ухханы аал уот иччитэ буол диэн халлаантан сиргэ түһэрбит. Аан Уххан уот умулуннаҕына угуйар, уот умайдаҕына уһуктар. Уһуктан үнкүүлүүр, үөрэр көтөр эбит. Уот иччитэ ас бэристэххэ олус үөрэр эбит. Кини бэйэтигэр истин сыһыаны уонна оҕолору олус таптыыра. Кири олус сөбүлээбэт эбит. Уот иччитэ дьонно сылааһы, сырдыгы биэрэр, булчукка булду-алды аныыр. Булт сиэрэ-туома маннайгы хардытынан сири-уоту алҕааһынтан саҕаланар.

Терепшут оботугар алгыһа

Ейун-санаан бигэ буоллун,
Этин-сиинин чел буоллун.
Аньыны-хараны араар,
Сыыһаны-халлтыны сылыктаа.
Кими да сэнээмэ.
Бэйэбин сэнэнимэ.
Терепшуккэр кемелес
Туһа кийитэ буол!
Дом!

2. Сайыннарар эйгэни тэрийии «Булчут мунуга»

“Сардаана” белех бары терепшуттэрэ эйгэбэ анаан булт тэриллэрин макетын, кунду туулээх тириилэрин, мас, уу кетердерун чуучалаларын аҕаллылар. Бу мундук нунуе оҕо тулалыыр эйгэтэ ханыыр, тыла сайдар, уостан сутэн эрэр тыллары санаран тылын саппааһын байыты буолар. Кетеру, ойуур кыра кыылын иккис тыынныыр “таксидермист” – диэн сэдэх идэни билистилэр: туу, туһах, чааркаан, капкан, мас саа, куйуур, тыы, мас кетерун чуучулалраа, сэдэх, кыбыл кинигэбэ кирибит ээмиллэ кус чуучулата, саарба, солондо, сабыл тириилэрэ, куобах талахтаах ойуурун макета, кетердер атахтара, мунха- собо, сордон макета турдулар.

3. Аһаҕас дьарык- экология, чинчийэр үлэ.

Бэлэмнэни белех оболоругар.

Тема: “Ойуур оскуолата”

Сыһа: толкуйдуур дьобуру сайыннарыы, тех картаны туһанан оҕо бэйэтин баһарар уобалаһын талан улэирин ситиһии, чинчийэр үлэбэ оҕо интэриэһин тардыы, моделлары- блоктары туһанан септеех эппиэти булары ситиһии, ситимнээх сананы сайыннарыы, Дьенеш блоктары туһанан бэйэтин улэтин сыаналаан аһаҕастык кэпсиирин ситиһии, бэйэ бэйэни кытары бодоруууга иитии. Оҕоҕо киэнник толкуйдуурун уерэтии.

Дьарык иитэр-уерэтэр уобалаһа:

1. “О5о уопсастыба5а сылдьярын- бодоруьарын сайыннары”;
2. “О5о тылын-еьун сайыннары”;
3. “О5о билэр-керер дьобурун сайыннары”;
4. “О5о этин-сиинин сайыннары”;
5. “О5о кэрэни ейдуур дьобурун сайыннары”.

Тутгар матырыйаал: тсо (кетер-суурэр саната). Дьярыкка: экологической тэтэрээт, харандаас, моделлар, Дьенеш блоктара о5о аайы+ карточкалара+ойуута, эйгэ-карталар. Чинчийиигэ: улахан сэбирдэхтээх фикус сибэкки, инчэ5эй тирээпкэ, уулаах пульверизатор, лопаточка, уулаах сэттэ дьэнкир колба, сэттэ өңнөөх гуашь, кустук ойуу, мас эриэхэлэрэ, соһуччу тугэн килиэккэ5э ойуур чыычаа5а чычып-чаап.

Дьярык хаамыыта:

1. *Тэрээьин чаас:* - Группа иьэ эрдэ ус уобаласка араарыллан бэлэмнэммит. Фоновой кетердер саналара иьиллэр. Фанера мастар тураллар, муоста5а улахан кумаа5ы хонуу сибэккилэрэ ууруллубут.
  - О5олор муусуканан ойуурга киирэллэр. Бэсиэдэ: Байанай диэн кимий? Хобьон “Кыьын”. О5олор, айыл5а элбэх таайыллыбат таабырыннаах. Ону билээри ойуур оскуолатыгар айанныыбыт дуо?

2. *Сурун чаас:*

1. Ооньуу “Таайын хайа кыыл кетер санатай?”. О5олор, ойуурга кэллибит. Биьиги манна ыалдыттарбыт. Манна ойуур хабаайытара дьиилээхтэр бааллар. Ойуурга соботохтуу сылдыар кутталлаах мунан хаалыаххытын сеп, ол иьин мин эьиэхэ карта биэрэбин. Бу картанан эьиги 4- туу буолан ойуур оскуолатыгар уерэнэ барабыт уонна Байанай соруудахтарын толоро5ут. (манна о5олор бэйэлэрэ талан бараллар).

- 1 карта: Сорууда5а: Уеннэр, уунээйилэр, кетердер, кыыллар, балыктар озорор ууьуур эйгэлэрин булларыы. (манна моделлар бэриллэллэр уонна ити этиллибит кыыллар, уеннэр карточкалара. Сир- олохтоохторо, сир-уу, сир-уу-салгын, уу, сир-салгын.
- 2 карта: Экологической тэтэрээккэ моделларынан улэ. Айахтаах, хатырыктаах, ууьуур, туерт атахтаах, хайа5ынан тыынар, искэ5ин ыыр уо.д.а. ханнык кыылга, балыкка модель сеп тубэспэтин сотоллор.
- 3 карта: Дьенеш блоктарынан улэ. “Чычып-чаап чыычаа5ы эриэхэнэн күндүлээ”. Манна о5о аайы хатын мас катринката бэриллэр уонна блоктар. Иитээччи карточка кердерер о5о ол карточканан миэстэ, эрээт, размер, өн, быһыы арааран сөптөөх эриэхэни булан маска уураp.

Түмүк. Соруудахха туох ыараханы көрүстүн, толкуйдааннын тугу таһаардын, ити уобалаһы то5о талбыккыный?

2. *Физкультминутка:* “Сибэкки талыы”.

3. *Чинчийэр үлэ (ооньуу быьыытынан).*

Улахан кэмбиэрдээх сурук кэлэр.

Иитээччи: *SOS айыл5а кеме5е наадыйбыт. Көмө5ө барабыт дуо о5олор?* (манна о5олор бэйэлэрэ талан бараллар).

1 опыт: “Кустук еун сүтэрбит” (кустук ойуу кеметунэн о5олор кустук еун бэрээдэгинэн табаараллар). 7 уст дьэнкир уулаах колба, 7 гуашь, киистэ, поставка.

2 опыт: “Сибэкки керуугэ наадыйбыт” (инчэ5эй тряпка, уулаах пульверизатор, лопаточка, лейка5а уу).

3 опыт: “Мастар эриэхэлэрин сүтэрбиттэр” (мас ойуулаах карточкалар бэс, тиит, харыйа, хатын, макадамия, туспа иһиккэ эриэхэлэр).

Чинчийи тумуктэринэн ыйытылар бэриллэллэр. Улэни тумуктээьин.

Иитээччи: *Ойуур оскулатыгар тугу себулээтигит. Уереннигит, айылбаба кемелестугут. Байанай уерэн, сорудахтарын толорбуккут иын эьиэхэ, оболоругар ойууртан кэьитин ьыптыт. Таайын эрэ маарыын кимнэ араас еннеех, быьыылаах эриэхэнэн хатынын толорбуккутуй? (чычын-чаан). (киликкэ5э тыыннаах чыычаабы киллэрэн оболору уердэбин). Оболор, кини кыьын тонон аччыктаан кыьиэхэ чугааары кутуругун елербут. Чыычаахпытын тыыннаах муннукутугар уерэ-кете туруоруобун.*

Байанай ыйыгар аналлаах сыьыарыылар (викторина, тьяабырыннар, өс-хоһооннор).

Булка сыһыаннаах таабырыннар

1. Таабырыннаһыах эрэ.

- Ойуур устун дьэрэкээн тагастаах оболор сырсаллар үһү. (моботойдор)
- Дьяаны кыһа таас дьизлээх үһү? (таарбаҕан)
- Эдьигээн кыһа эмэх дьизлээх үһү. (киргил)
- Хара күөкэ курун маска баар үһү. (хара улар)
- Муос сонноох Ньохчоохоон оҕонньор баар үһү (собо)
- Сайын сағынньах кэтэр, кыһын устан кэбиһэр баар үһү (тыа)
- Охоноон оҕонньор агар атахтаах үһү (тэллэй)
- Кыһын да, сайын да хагдарыйбат ходуһа баар үһү (таба муоҕа)
- Манган тагастаах хотун дьахталлар наннарыһан тураллар үһү (хаардаах хатыннар)
- Хайа төбөтө харалаах үһү (куобах кулгааҕа)
- Сир анныгар итии болгуо сытар үһү (эһэ)
- Көстүбэт буолан баран олус күтүр баар үһү (тымныы)
- Куулаҕа отут хабды, халдыайыга сэттэ бочугурас баар үһү (ый 30 хонуга уонна нэдиэлэ 7 хонуга)
- Хара тьяба Мэргэнэ хара баар үһү (тайах)
- Аһырын санаабатах аллан айах, ороспуойун эрэммит улуу түөкүн баар үһү (бөрө)
- Куулаҕа кулгаах, халдыайыга харах баар үһү (куобах уонна модьугу)
- Өлөөн маһа өрө үүммүт үһү. (таба муоһа)
- Бөкүнүйэ-бөкүнүйэ бүөр сыата баар үһү (куобах)
- Кыракыый да буолларбын бууру охторор бухатыырбын диир баар үһү (кырынаас)
- Тэнтик- мунтук хаамабын, тэлиэс-былаас дайбыыбын да, мин кэллэхпинэ дьон бары үөрэ-көтө көрсөллөр, мин кэлбиппин кэпсэтэллэр (тураах)
- Халлаанна кугас былаат тэлээрэ сылдыар үһү (элиэ)
- Адьарай уола хаан бэргэһэлээх, абаһы кыһа алтан бэргэһэлээх үһү (тонсоҕой)
- Уу саарыстыбатын надьараал тойоно муора хааһыгар тахсан көмүс чыыннаах-хааннаах түөһүн имэринэ олорор үһү (баҕа)
- Күн кыһа күөмэйигэр көмүс бэчээттээх үһү (киис)
- Халлаантан мөчөкө эт түһэр үһү (кустар)
- Көхөҕө ыйаммат күндү таас баар үһү (сымыыт)
- Халлааны хайыта суруйдарбын диир баар үһү (үгүрүө)
- Оттооҕор намыһах, оҕустааҕар күүстээх баар үһү (кымырдаҕас)
- Алта атахтаах аадан бөҕөс баар үһү (хомурдуос)
- Кыра да кыыралдыгыс, оччугуй да ойуоккалас баар үһү (аһына)
- Кумааҕы куораттаах уордаах ыраахтааҕы баар үһү (тигээйи)
- Кыната суох көтөр аҕыс атахтаах баар үһү (ооҕуй оҕус)
- Сайын борон, кыһын маҕан баар үһү (куобах)
- Ууттан кураанах тахсар баар үһү (кус)

- Отоннооѳор оччугуй, оѳустааѳар күүстээх баар үһү (буулдыа)
- Сытыйбыкка эрэ сыстан, минньигэскэ эрэ бэрт баар үһү (сахсырѳа)
- Сүүрэр атахтаахтан сымыытынан төрүүр баар үһү (кымырдаѳас)

Киһиэхэ сыһыаннаах өс хоһоонноро:

- Ат сүүрдэбинэ, ыт хаалбат.
- Атас туһугар атах тостор
- Баѳа бэйэтин бадараанын хайѳыыр
- Балыктааѳар кэлэѳэй, сымыыттааѳар бүтэй
- Киһи тыла уоттааѳар абытай
- Көрдөөбүт көмүһү булар
- Күөскүн эрдэттэн өрүнүмэ
- Кыталык кынатын төбөтүгэр кыырпахтааѳар дылы
- Олорор мутуккун кэрдимэ
- Кэрдигэн иннинэ кээмэйдээ, туттуон иннинэ толкуйдаа
- Өлөөрү гыммыт өлөнтөн тардыһар
- Сүгэ кыайбатаѳын сүбэ кыайар
- Сытар ынаѳы туруорбат көнө киһи
- Тыала суохха мас хамсаабат
- Эрдэ турбут чыычаах тумсун соттор, хойут турбут чыычаах хараѳын хастар.
- Эһэлээх бөрөѳө дылы
- “А5ал” диэтэххэ, антах хайыһар, «Мэ» диэтэххэ мичик гынар.
- Сүрэѳэ суох сүүс сүбэлээх
- Киһи кэпсэтэн, сылгы кистэһэн, ынах маѳыраһан билсэр.
- Үтүө ат биир кымныылаах, үтүө киһи биир тыллаах.
- Санарыан иннинэ толкуйдаан көр.
- Күһүннү киһи күлбүтүнэн, сааскы киһи салбаммытынан
- Сутуругар сокуоннаах, ытыһыгар ыйаахтаах киһи
- Тиин мэйиитэ мэйиилээх.
- Саһыл курдук албын, куобах курдук куттас
- Сэрэн, хайѳанабын диэн хараайаѳын
- Киһиргиибин диэн кирсин быстаарай
- Өрүскэѳэр өрүскэ түһэйэѳин
- Аѳыйах тыл минньигэс, элбэх тыл сымсах
- Алдыатар дөбөн, онорор уустук
- Куһаѳан киһи кулгааѳа кутуругун төрдүгэр.
- Куттас киһи күлүгүттэн куттанар.
- Кырдык үрдүгэр сымыйа ыттыбат, арыы үрдүгэр уу дагдайбат
- Кырдыаѳаһы хааһахха сүгэ сылдьан сүбэлэт
- Кырдыаѳастан алгыһын, эдэртэн эйэтин ыл.
- Киһиргэскэ муора тобугунан, халлаан хабарѳатынан
- Ылар илии билбэт, биэрэр илии билэр.
- Эр киһи тыла биир
- Икки куобаѳы экирэтэн, хайаларын да ситигэн суоѳа
- Иһэ эриэн үөн, таһа тангара чүмэчитэ
- Куһаѳанныын доѳордоспут куһаѳанна тиксэр.
- Доѳорун суох буоллаѳына көрдөө, буллаххына харыстаа
- Алдыархайга түбэһэ иликкинэ, доѳоргун арааран билбэккин

- Дьиннээх доҕору иэдээнин эрэ кэмигэр булуон
- Ааспыты аһатар, тонмуту ириэрэр
- Үтүө киһи үллүктээх, бэрт киһи бэриилээх
- Үтүө киһи үктэммит суолун уу сууйбат
- Кэрээн киһи кэнээбэт, одурҕас киһи уһаабат
- Аҕа баһын тосту оморбут
- Аҕатын туйаҕын хатарбыт
- Маһы ыллатар уус киһи
- Айан аргыстаах, суол доҕордоох
- Уулаах көрдүгэннэ көтөр түһэр, оттоох алааска сүөһү мэччийэр.
- Куһаҕаннаах үчүгэй кууустуспутунан сылдыбаллар.
- Тигэтэйбит сыарҕа сыыр анныгар хаалар, тигэтэйбэтэх сыыр үрдүгэр тахсар.
- Айанныыргар аһы, бараргар маһы бараама
- Көтөр өнүнэн, киһи өйүнэн.
- Биир бэйэн бэрт буолуон суоҕа
- Элбэх бырааттыылартан эһэ да куттанар
- Слон саҕа хара санаатааҕар түөн саҕа үрүң санаа ордук
- Мээнэҕэ кыһырыма, эрдэ кырдыан
- Оҕолооһ ыалтан оннооҕор уот үөрэр
- Санаа сүрэҕи сиир, дьэбин тимири сиир
- Кыыс кизэнэ кылаана кыраһыабайыгар буолбатах, майгытыгар.
- Уол оҕо дьоллоох, айылҕа баайдаах.

Булка сыһаннаах викторина «Айылҕа таайыллыбат кистэлэннэр».

1. Айылҕаны таптааччыга күрэхтэһии.

Байанай ыйын сахалыы тыыннаах оҕо саада хайаан да былааныгар киллэрэн ытыхтаах. Ыйы быһа араас булка сыһаннаах дьарыктары, оонньуулары, фотовыставканы, дьиэ кэргэн хаһыатын, остуоруйалары, хоһооннору, спортивнай күрэхтэри иитээччи бэйэтэ аттаран, айан оҕоҕо тириэрдэр. Ыйы түмүктээн аралдытыы, викторина ол эбэтэр уолаттары ойуурга илдьэн булт абыланар уһууохха син.

Викторина «Айылҕа таайыллыбат кистэлэннэр»:

- Кымырдаҕас кыһын кэлэригэр хайдах бэлэмнэнэрий? (уйаларын аанын саптан баран, бары биир камераҕа мустан кыстыыллар);
- Куобах көтөҕө түһэр кэмигэр ханна саһарый? (куобах тыа саҕатыгар, чараас лаанкыга уонна кэрдиллибит сиргэ саһар);
- Кыһын манхайар ханнык кыылы билэбиний? (мунгур);
- Кус Саха сиригэр тоҕо кыстаабатый?(сир анныттан итии уу тахсар сиригэр кыстыыллар)
- Сылгы чыычааҕа күһүн тоҕо собуруу көтөллөрүй, оттон кыракий чычып-чаап кыстыы хааларый? (сылгы чыычааҕа-үөн аһылыктаах, чычып-чаап-от-мас сиэмэтинэн аһыыр)
- Куртуйах кыһын тугу аһыырый? (хатын, атын мас үнүгэһин, сиэмэтин сиир)
- Куобах дириг хаарга тоҕо батары түспэтий? (куобах атаҕын түүтэ кыһын хойдон сабардама улаатар)
- Тайах муоһа хаһан түһэрий? (ахсынныыга)
- Бөрөлөр кыһын тоҕо үөрүнэн сылдыбалларый? (элбэх буолан булду ордук булаллар)
- Саха сиригэр кыстыыр, мутукча аһылыктаах тэлээрэн көтөр кыыл (нэтээги)
- Сүүрдэҕинэ кэлин атаҕын иннигэр түһэрэр сүүрүк (куобах)
- Кумалаанҕа уйаланар, кутуругунан оонньуур, сабынныаҕын иккитэ уларытар кыыс аата (тиин)

- Ханник кыыл орофор тынгырабын суолун хаалларбатый? (бэдэр)
- Тиит кумалааныгар кутуйабы хааанар көтөр аата (мэкчиргэ)
- Саха сиригэр кыһын да бүтэ, хаар да уулла илигинэ ханник көтөрдөр уйа тутталларый, сыммыт баттылларый (суор, ымыы, кукаакы)
- Тулук тобо эрдэ кэлэрий, ханна айанныырый? (кени туундараба уйалаах, онно сайын кылгас)
- Уһун кыһыны быһа утуйан утуйан баран саас биирдэ уһуктар кыыллар ааттарын билэбин дуо? (эһэ, дыабара, моботой)
- Кута хонуулаах, хомус ойуурдаах, оҕустуу мөбүрүүр көтөр аата (ангыр)
- Саха сирин саамай улахан көтөрө (куба)
- Чыычаах сыммытын илиинэн тобо таарыйбаттарый? (чыычаах сиргэнэн сыммытын бырабар)
- Ыт тобо тылын таһаарарый? (итииргээн көлөһүнүнүн тылынан таһааран сөрүүкэтинэр)
- Саха сирин саамай улахан тонсоҕойо хайдах өгнөөбүй? (бэйэтэ хара төбөтүн оройугар кыһыллаах)
- Ханник көтөр кыһынын хаһаас оносторуй? (мэкчиргэ)
- Лыах күһүн ханна сүтэрий? (сороҕо кыһын утуйар, үгүс өттө тонон өлөр)
- Бөрөлөр тобо улуйалларый? (ынырсаллар)
- Страус төбөтүн кумахха тобо угарый? (паразит үөннэрин ыраастанар)
- Тобо кыһыл кинигэ диэн ааттанарый (кыһыл өн сигнал «быһаан» диэн)
- Тобо ат тыбырарый? (муннун ыраастанар)
- Тобо тайах бадараанна батыллыбатый? (ыбраахтара түүлээх ол иһин батары үктээбэт)
- Буобура тобо быһык туттарый? (пруд оностор)
- Сир хамсааһына буолуохтаах сириттэн слон тобо бастакы куотарый? (слон атаба чувствительнай)
- Ообуй обус тобо бэйэтин илимигэр илистибэтий? (сорох саптара килийдээхтэр, сорохторо килийдэрэ суох онон ообуй сэрэнэн, билэн үктэнэр).
- Ууга түһэн аһыыр көтөр (кус).
- Мас көтөрдөрүттэн саамай улаханнара (улар).
- Собо иһэ (искэх).
- Бадараан олохтооҕо (баба).
- Ынах оҕото (ньирэй).
- Түөһүгэр кыһыллаах саха сиригэр кыстыыр чыычаах аата (ымыы).